

Jeg reiser med meg selv

Inga Bostad

Menneskelivet er uendelig mystisk. At vi er blitt til og skal bli borte en gang for alle, og at ingen kjenner utgangen av livet, er et ubegripelig faktum og noe som har inspirert forfattere, filosofer og psykologer til alle tider. Livet kan lett fremstilles som en reise, for det er i kontinuerlig endring, og det har en begynnelse og en slutt. Underveis på denne ferden blir vi kjent med oss selv, vi reiser med oss selv gjennom erfaringer av andre, gjennom kultur og natur og gjennom språket. Vi blir til individer gjennom å oppleve hvem og hva vi er forskjellig fra, og vi vokser gjennom å finne forbilder og likheter. «Å identifisere seg» handler like mye om å se og oppleve hva vi ikke er, ikke kjenner til eller ikke har erfart, like mye som det handler om å åpne seg opp for vår egne røtter og vår egen historie.

«Vår identitet er avhengig av at vi er fremmede for oss selv,» uttalte den franske psykoanalytiker, forfatter og filosof Julia Kristeva i oktober i år da hun var på norgesbesøk. Det kunne tolkes på flere måter: at vi trenger å se oss selv gjennom andres øyne, at for å forstå seg selv må man ha en forestilling om seg selv sett utenfra, eller at vår identitet hele tiden er i endring, og derfor blir vi også fremmede overfor oss selv.

Det var en oppsetning av historien om Askepott der hovedpersonen hadde Downs syndrom og fikk spille seg selv inn i rollen som en reflekterende jente i norsk samtid

Ifølge Kristeva bør ethvert samfunn føre offentlige ordsrifter om identitet og forskjellighet. Ser vi på nasjonen som en forsamling individer med stor grad av likhet, eller som respektfulle fremmede? Dette er dyptgripende spørsmål som enhver demokratisk kultur bør stille seg selv. Ikke bare er Kristeva opptatt av respekten for kulturell identitet, det at våre samfunn nå mer enn noen gang består av et mangfold av personer med ulik kulturell bakgrunn, men hun går dypt inn i den menneskelige redselen for forskjellighet og for annerledeshet. Kanskje kunne man si at det ligger en underkommunisert konflikt i vestlige samfunn – mellom på den ene siden forsvarerne av likebehandling i betydningen «vi er egentlig mer like enn vi tror», og på den annen side de som forsvarer likebehandling ut fra tanken om at «forskjellsbehandling på grunn av ulikhet i evner, bakgrunn og holdninger ikke kan aksepteres».

Å legge til rette for en respekt for forskjellighet er både et politisk anliggende og et personlig formål. Ulikhet bør være normen for et samfunn, i den forstand at ulike individer har samme rettigheter. Et samfunns frihet bør være summen av den enkeltes frihet til å utfolde seg og sin forskjellighet. Vi er alle sårbare, sier Kristeva, og selv om vi ikke kan dele hverandres faktiske sår, angst og fremmedfølelse, så deler vi det menneskelige potensialet til å være sårbar.

For noen år siden ble det satt opp et teaterstykke på Torshovteatret som gjorde inntrykk på mange – og jeg var en av dem. Det var en oppsetning av historien om Askepott der hovedpersonen hadde Downs syndrom og fikk spille seg selv inn i rollen som en reflekterende jente i norsk samtid. Her ble den funksjonshemmede et subjekt, og vi som satt i salen hadde mulighet til å være med-subjekter og leve oss inn i Askepotts sårbarhet. Det unike med denne oppsetningen var at den belyste hvordan identitet er noe som flyter, som er i bevegelse hos alle. Å være redd for ikke å strekke til, å undre seg over hva man er verdt, å modnes og endres og dannes, er prosesser som er felles for oss alle – selv om det skjer på helt ulike vis. Det er både en styrke og en svakhet ved mennesket at det er

selvkritisk og selvreflekterende, og at det stadig spør seg selv: «Hvem er jeg?» og «Hva skal jeg gjøre med livet mitt?»

Det er med andre ord ikke slik at noen har en fast identitet, en idealidentitet eller en norm som alle andre skal strekke seg mot, men snarere slik at vi alle berøres av en skiftende omverden – og vi skifter med den. Vi er «kaleidoskopiske individer», sier Kristeva. En annerledes Askepott har drømmer, savn og lengsler som gir gjenklang hos oss, og får den fremmede og kanskje forvirrede delen av vår egen sjel til å betrakte seg selv. Se det, sånn kan jeg også tenke og føle!

Å legge en slik etikk til grunn for et samfunn handler mye om vidsyn eller det å sette seg inn i den andres situasjon og levekår. Det polyfone europeiske individet trenger derfor en ny sekulær humanisme, er Kristevas slutning, der målet er at den enkelte kan frigjøre seg og leve etter sine potensialer, en humanisme som ikke er «triumferende og maktskyk», men som bygges opp av felles sårbarhet.

Nylig skrev Kristeva et brev til den franske presidenten om mennesker med funksjonshemning (utgitt på norsk 2008), og her understreker hun hvordan det å kategorisere noen som funksjonshemmet eller annerledes beskytter oss mot det ukjente i oss selv. Vi forsøker å løse problemet ved å gjenopprette orden, anvende kjente kategorier og omskrive det fremmede til det vi vet fra før. Med inspirasjon fra Diderots «Brev om de blinde fra de som ser» fra 1749 viser hun hvordan samfunnet kan diagnostiseres og deles inn i epoker, ut fra behandlingen av, og synet på, nettopp de funksjonshemmede.

Selv om samfunnets utvikling har vist at det nå er en rekke tiltak og lovverk som beskytter og ivaretar de funksjonshemmede, så vil jeg påstå at det likevel finner sted en vedvarende utestengning av denne gruppen på grunn av dypereliggende holdninger hos mennesker flest. Særlig er det grunn til å se vår egen tids jakt på suksess og prestasjoner som en trussel mot en ny humanisme, både fordi vi så lett overser, undertrykker og setter til side de som ikke strekker til, og fordi vi bygger opp under et «ordnet samfunn» der de lite vellykkede blir nødvendige «speil» for vår egen vellykkethet. Kristeva understreker det hun kaller en «bakvendt tolkning» av annerledeshet, der den funksjonshemmede i et rettighetsperspektiv blir sett på som «lik» alle andre. En slik misforstått form for liksom- anerkjennelse kan føre til at vi unnlater å se de ulike behov mennesker i samfunnet har, og mangfoldet i livsmåter og forskjellige måter å være menneske på. Dette kan ifølge Kristeva føre til at den funksjonshemmede «forsvinner», og blir tildelt samfunnsansvar på lik linje med alle andre. Men «funksjonshemningens problem er verken rent biologisk, rent mentalt eller rent sosialt, og det krever at vi finner en ny balanse mellom disse tre parametrene». Det er med andre behov for at vi flytter perspektivet over fra rettighetstenkningen og minstekrav til verdighet og autonomi. Og vi som har funksjonshemmede barn, vet at hverdagen er mye mer komplisert enn lovverk og rettigheter kan romme.

Sannheten er sjelden entydig, men oftest gjenstand for samtale, tolkning og argumenter. Det vil si at «selvet», eller vår egen identitet, også er åpen for tolkning og avhengig av andre begreper og kategorier for å forstås. Å se seg selv i lys av det fremmede, eller den som er annerledes, fører også til en tolkning av en selv. Enten som mer lik eller som mer ulik, som sterkere eller svakere, friere eller mer bundet.